

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik izdanja
Tea Jovanović

Naslov originala
Rachel Joyce
“The Unlikely Pilgrimage of Harold Fry”

Copyright © Rachel Joyce 2012
Copyright © 2012 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-271-6

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2013.

Rejčel Džojls

NEVEROVATNO
HODOČAŠĆE
HAROLDA FRAJA

S engleskog preveo
Danko Ješić

Čarobna
knjiga

Za Pola, mog saputnika, i za mog oca
Martina Džojša (1936–2005)

Ko pravu hrabrost želi videti,
Nek sad nam bliže pride;
Ovaj čovek neće odustati,
Kakvo god vreme da naiđe.
Nema malodušnosti
Koja će pokolebati
Nameru koju mora priznati,
Da bude hodočasnik.

DŽON BANJAN, Hodočasnikov put

1.

Harold i pismo

Pismo koje će promeniti sve stiglo je u utorak. Bilo je to obično aprilsko jutro koje je mirisalo na čist veš i pokošenu travu. Harold Fraj sedeo je za stolom, tek obrijan, u čistoj košulji i kravati, s parčetom dvopeka koje nije jeo. Kroz kuhinjski prozor gledao je pokošen travnjak, koji je po sredini bio razdeljen Morininim konopcem za veš, i zarobljen sa sve tri strane komšijskim drvenim ogradama.

„Harolde!“, viknula je Morin nadjačavajući zvuk usisivača. „Pošta!“

Mislio je da će poželeti da izađe, ali jedina stvar koju je mogao da uradi bilo je košenje travnjaka, a to je uradio juče. Usisivač se naglo isključio i pojavila se njegova žena, namrštena, s nekim pismom. Sela je prekoputa Harolda.

Morin je bila sitna žena s bujnom srebrnkastom kosom, žustrog hoda. Kad su se upoznali, ništa mu nije bilo draže nego da je nasmeje. Da gleda njenu sitnu priliku kako se trese od neobuzdanog smeha. „Za tebe je“, rekla je. Nije znao na šta misli dok nije gurnula koverat preko stola, a on se zaustavio tik do Haroldovog lakta. Oboje su gledali to pismo kao da nikad ništa

slično nisu videli. Bilo je ružičasto. „Poštanski žig je iz Bervika na Tvidu.“

Nije poznavao nikog u Berviku. Nije uopšte poznavao mnogo ljudi. „Možda je neka greška.“

„Mislim da nije. Ne mogu da pogreše kad je posredi poštanski žig.“ Uzela je komad dvopeka s tanjira. Volela je kad je hladan i hrskav.

Harold je proučavao tajanstveni koverat. Njegova ružičasta boja nije bila nalik boji kupatilskih sanitarija niti prikladnih peškira i čupavog prekrivača klozetske šolje. To je bila živahna nijansa zbog koje je Harold osećao da mu tu nije mesto. Ova je, pak, bila nežnija. Boja ružičastog ratluka. Njegovo ime i adresa bili su napisani hemijskom olovkom, nespretna slova sudarala su se jedna s drugima, kao da ih je neko dete nažvrljalo u žurbi: *Gospodin H. Fraj, Fosenbridž roud 12, Kingsbridž, Južni Hems*. Rukopis mu je bio nepoznat.

„Dakle?“, rekla je Morin, dodajući mu nož. Prineo ga je uglu koverta i gurnuo u presavijeni deo. „Pažljivo“, upozorila ga je.

Osećao je da ga gleda dok vadi pismo iz koverta i namestio je naočare za čitanje. Pismo je bilo otkucano, i poslato s mesta koje mu je bilo nepoznato: Starački dom *Sent Bernardin. Dragi Harolde, ovo će te možda iznenaditi*. Pogled mu je odlutao do dna strane.

„Dakle?“, ponovi Morin.

„Zaboga. Pismo je od Kvini Henesi.“

Morin je nabola grumen maslaca nožem i razmazala ga po dvopeku. „Koja Kvini?“

„Radila je u pivari. Pre mnogo godina. Zar je se ne sećaš?“

Morin je slegla ramenima. „Ne znam zašto bi trebalo da je se sećam. Zašto bi trebalo da se sećam nekog od pre mnogo godina. Hoćeš li da mi dodaš džem?“

„Radila je u računovodstvu. Bila je veoma dobra.“

„To je marmelada, Harolde. Džem je crven. Bilo bi vrlo korisno da pogledaš stvari pre nego što ih uzmeš.“

Harold joj je dodao ono što je tražila i ponovo pogledao pismo. Vrlo lepo napisano, naravno; ništa nije lepše od zbrkanog rukopisa na kovertu. Zatim se nasmešio, prisećajući se kako je to bilo s Kvini; sve je radila tako precizno, bez greške. „Ona se seća tebe. Pozdravlja te.“

Morin je skupila usta. „Neki tip na radiju pričao je kako Francuzi žele naš hleb. Ne mogu da ga iseku na kriške u Francuskoj. Dolaze ovamo i pokupuju sve. Taj tip je kazao da će ovog leta možda biti nestašica.“ Zastala je. „Harolde? Je li sve u redu?“

Ništa nije odgovorio. Ustao je otvorenih usta, bledeg lica. Glas mu je, kad ga je konačno ispustio, bio piskav i odsutan. „Posredi je... rak. Kvini je napisala oproštajno pismo.“ Mučio se da pronađe reči, ali nije uspeo. Vadeći maramicu iz džepa na pantalonama, Harold je izduvao nos. „Ja... uh, zaboga.“ Oči su mu se ispunile suzama.

Prošlo je nekoliko trenutaka; možda i minuta. Morin je bučno progutala pljuvačku. „Žao mi je“, kazala je.

Klimnuo je glavom. Trebalo je da podigne pogled, ali nije mogao.

„Jutro je lepo“, ponovo je počela. „Zašto ne izneseš baštenske stolice?“ Ali on je samo sedeo, nepokretan, ćutljiv, dok je ona skupljala prljave tanjire. Nekoliko trenutaka kasnije, iz predsoblja se ponovo začuo usisivač.

Harold je osećao napetost. Ako samo pomeri ruku ili nogu, čak i mišić, plašio se da će pokrenuti bujicu osećanja koju je jedva sputavao. Zašto je dozvolio da prođe dvadeset godina bez kontakta s Kvini Henesi? Zamislio je sliku male tamnokose žene s kojom je radio pre toliko godina, i delovalo mu je nezamislivo da ona ima... koliko godina? Šezdeset? I da umire od raka u Berviku. I to baš

tamo, mislio je; nikad nije išao tako daleko na sever. Pogledao je prema vrtu i video neku plastičnu traku zakačenu za žbun lovora, kako leprša na vetru, ali se ne oslobađa. Gurnuo je Kvinino pismo u džep, potapšao ga dvaput da bude siguran, i ustao.

Morin je na spratu tiho zatvorila vrata Dejvidove sobe i zastala za trenutak, udišući njegov miris. Razmakla je njegove plave zavese koje je navlačila svake noći i proverila da nema prašine na mestu gde je šav mrežastih zavesa dodirivao prozorsku dasku. Uglačala je srebrni okvir njegovog kembričkog portreta i crno-belu fotografiju pored, slikanu kad je bio beba. Redovno je čistila sobu jer je očekivala da se Dejvid vrati, a nikad nije znala kad bi to moglo da bude. Jedan deo nje uvek je čekao. Muškarci nemaju pojma kako izgleda biti majka. Bol ljubavi prema detetu, čak i kad više ne živi tu. Mislila je na Harolda u prizemlju, s ružičastim pismom, i poželela da može da razgovara sa svojim sinom. Morin je napustila sobu podjednako tiho kao što je ušla u nju, i otišla da namešta krevete.

Harold Fraj je uzeo nekoliko listova papira za pisanje *bazildon bond* iz fioke radnog stola i jednu od Morininih hemijskih olovaka. Šta napisati ženi koja umire od raka? Želeo je da joj kaže koliko mu je žao, ali nije bilo u redu da napiše *moje saučešće*, jer to je pisalo na odštampanim dopisnicama koje se šalju posle, jelte, onog događaja; a ionako mu je to zvučalo užtogljeno, kao da mu nije stvarno stalo. Pokušao je sa *Draga gospođo Henesi, iskreno se nadam da će vam se stanje poboljšati*, ali kad je odložio olovku da bi pročitao poruku, izgledala mu je ukočeno i neuverljivo. Zgužvao je papir i ponovo pokušao. Nikad nije bio dobar u izražavanju svojih osećanja. Ono što je osećao bilo je toliko veliko da mu je bilo teško da pronade odgovarajuće reči, a i da je mogao, teško da bi bilo prikladno da ih napiše nekom s kim nije bio u vezi

poslednjih dvadeset godina. Da je situacija bila obrnuta, Kvini bi znala šta da radi.

„Harolde?“, Morinin glas ga je iznenadio. Mislio je da je na spratu i čisti nešto ili razgovara s Dejvidom. Na rukama je imala gumene rukavice.

„Pišem pismo Kvini.“

„Pismo?“ Često je ponavljala ono što je rekao.

„Da. Hoćeš li da se potpišeš?“

„Radije ne bih. Mislim da ne bi bilo prikladno da se potpišem na pismo nekom koga ne poznajem.“

Bilo je vreme da prestane da se brine o lepoti izražavanja. Jednostavno mora da smisli tekst: *Draga Kvini, Hvala ti na pismu. Veoma mi je žao. Tvoj Sve najbolje, Harold Fraj*. Bilo je kilavo, ali tako je kako je. Ubacio je pismo u koverat, brzo ga je zalepio i prepisao adresu Staračkog doma *Sent Bernardin*. „Ubaciću ga u poštansko sanduče.“

Prošlo je jedanaest. Uzeo je kišnu jaknu s kuke na čiviluku koju je odredila Morin. Kod vrata mu je miris toplog i slanog vazduha ispunio nos, ali žena je bila pored njega pre nego što je prebacio levu nogu preko praga.

„Kad se vraćaš?“

„Idem samo do drugog kraja ulice.“

Nastavila je da ga gleda očima boje mahovine, uzdignute krhke brade, i pozeleo je da zna šta treba da kaže, ali nije znao; makar ne na način koji bi nešto značio. Žudeo je da je dodirne kao nekad, da spusti glavu na njeno rame i ostane tako. „Zdravo-živo, Morin.“ Zatvorio je vrata između njih, trudeći se da ih ne zalupi.

Kuće u Fosbridž roudu, izgrađene na brdu iznad Kingsbridža, imale su ono što su agenti za prodaju nekretnina nazivali uzdignutim položajem, s lepim pogledom na grad i okolinu. Njihovi vrtovi su, s druge strane, bili opasno iskošeni prema trotoaru ispod, a biljke

su se omotavale oko bambusovih pritki, kao da se grčevito drže. Harold je silazio strmom betonskom stazom malo brže nego što je možda želeo i spazio je nekoliko novih maslačaka. Možda će ovog popodneva uzeti herbicid. To bi bilo dobro.

Prvi komšija je, kad je ugledao Harolda, mahnuo i krenuo prema zajedničkoj ogradi. Reks je bio nizak čovek s urednim stopalima na dnu, malom glavom na vrhu i vrlo okruglim telom u sredini, zbog čega se Harold ponekad plašio da ne bi mogao da se zaustavi kad bi pao. Otkotrljao bi se nizbrdo kao bure. Reks je obudoveo pre šest meseci, otprilike u vreme kad se Harold penzionisao. Od Elizabetine smrti, voleo je da razgovara o životnim teškoćama. Voleo je da razgovara o tome nadugačko i naširoko. „Treba ga, makar, saslušati“, rekla je Morin, mada Harold nije bio siguran da li se to odnosilo samo na njega ili i na sve ostale.

„Jesi li za šetnju?“, pitao je Reks.

Harold je pokušao sa šaljivim tonom koji bi trebalo, nadao se, jasno da stavi do znanja kako sad nema vremena. „Imaš li neko pismo za slanje, stari moj?“

„Niko mi ne piše. Otkako je Elizabet umrla, dobijam samo cirkularna pisma.“

Reks je gledao u daljinu i Harold je odmah shvatio kuda vodi ovaj razgovor. Pogledao je u nebo; paperjasti oblaci na papirnatom nebu. „Baš lep dan.“

„Baš lep“, složio se Reks. Usledila je pauza, a Reks je uzdahnio. „Elizabet je volela sunce.“ Ponovo pauza.

„Dobar dan za košenje, Rekse.“

„Veoma dobar, Harolde. Da li praviš kompost od pokošene trave? Ili praviš pokrov za biljke?“

„Takva vrsta pokrova ostavlja masu koja mi se lepi za cipele. Morin ne voli kad unosim prljavštinu u kuću.“ Harold je pogledao njegove brodarice i zapitao se zašto ih ljudi nose kad ne nameravaju da jedre. „Dobro. Moram da idem. Da stignem

pre podnevnog odnošenja pošte.“ Mašući kovertom, Harold se okrenuo prema ulici.

Po prvi put u životu, razočarao se kad je poštansko sanduče niklo pred njegovim očima pre nego što je očekivao. Pokušao je da pređe ulicu kako bi ga izbegao, ali stajalo je tamo, na uglu Fosbridž rouda i čekalo ga. Prineo je pismo za Kvini do proreza, i zastao. Osvrnuo se i pogledao kratak put koji su prešla njegova stopala.

Udaljene kuće bile su okrečene u žuto, tamnoružičasto i plavo. Neke su još uvek imale zašiljene krovove iz pedesetih godina s ukrasnim gredama u obliku polukruga; druge su imale dozidana potkrovlja pokrivena pločama od škrljca; jedna je bila u potpunosti preuređena po uzoru na švajcarsku planinsku kolibu. Harold i Morin doselili su se ovamo pre četrdeset pet godina, nedugo posle venčanja. Za kaparu im je bila potrebna čitava ušteđevina; nije im ostalo nimalo novca za nameštaj i zavese. Držali su se podalje od ostalih, a s vremenom, komšije su dolazile i odlazile, samo su Harold i Morin ostali. Nekad su imali povrtnjak i ukrasno jezerce. Ona je svakog leta kuvala jela od povrća, a Harold je gajio zlatne ribice. Iza kuće je bila šupa koja je mirisala na đubrivo, s visokim kukama za kačenje alata, i koturovima kućine i kanapa. Ali i te stvari su davno nestale. Čak je i škola njihovog sina, koja se nalazila nedaleko od kuće, sad bila spravljena sa zemljom i zamenjena s pedeset jeftinih stanova okrečenih jarkim bojama i uličnom rasvetom nalik na džordžijanske gasne svetiljke.

Harold je mislio na reči koje je napisao Kvini, i postideo se zbog njihove neprimerenosti. Zamislio je kako se vraća kući, i Morin zove Dejvida, i život je potpuno isti, osim što Kvini umire u Berviku, i to ga je obuzelo. Pismo je stajalo na tamnom otvoru poštanskog sandučeta. Nije mogao da ga pusti.

„Uostalom“, rekao je glasno, mada ga niko nije gledao, „dan je lep.“ Nije imao drugog posla. Mogao bi da ode i do sledećeg sandučeta. Skrenuo je iza ugla Fosbridž rouda, pre nego što je stigao da se predomisli.

Harold nije bio poznat po naglim odlukama. Znao je to. Otkako se penzionisao, dani su prolazili i ništa se nije menjalo; samo se gojio, i ćelavio. Noću je loše spavao, a ponekad uopšte nije spavao. Ipak, stižući brže nego što je očekivao do stuba sa sandučetom, nije bio spreman da uradi ono što treba. Čelo mu se orosilo znojem; puls mu se ubrzao od iščekivanja. Ako bi odneo pismo do pošte u For stritu, bio bi siguran da će ga dostaviti sutradan.

Sunce mu je grejalo potiljak i ramena dok je hodao kroz novoizgrađeno naselje. Gledao je u prozore, koji su ponekad bili prazni, a ponekad su ljudi zurili u njega i osećao je potrebu da ubrza korak. Ponekad bi ugledao neki neočekivan predmet; porcelansku figuricu, ili vazu, jednom čak i tubu. Krhki lični predmeti koje su ljudi postavljali kao granice između sebe i spoljnog sveta. Pokušao je da zamisli šta bi neki prolaznik doznao o njemu i Morin na osnovu prozora u Fosbridž roudu 13, pre nego što je shvatio da to ne bi bilo mnogo, zahvaljujući zavesama. Skrenuo je prema pristaništu, dok su mu se mišići na butinama grčili.

Bila je oseka i čamčići su ležali u prostranstvu crnog mulja, žudeći za farbanjem. Harold je othramao do prazne klupe, izvadio Kvinino pismo iz džepa i razvio ga.

Setila ga se. Posle toliko godina. A on je ipak živeo svoj običan život kao da je ono što je ona uradila bilo beznačajno. Nije pokušao da je spreči. Nije pošao za njom. Nije se čak ni oprostio. Nebo i asfalt su mu se zamaglili dok su mu sveže suze punile oči. Zatim je kroz suze ugledao vodenast obris mlade majke s detetom. Izgledalo je kao da drže kornete sa sladoledom i nose ih kao baklje. Podigla je dečaka i spustila na drugi kraj klupe.

„Divan dan“, rekao je Harold, ne želeći da zvuči kao stari plačljivko. Nije ga pogledala, niti se složila. Nagnuvši se nad detetovu šaku, olizala je hladak mlaz da bi sprečila curenje sladoleda. Dečak je gledao majku, tako nepomičan i blizu nje, kao da mu je lice bilo deo njenog.

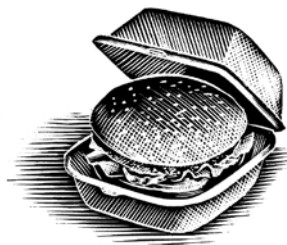
Harold se pitao je li ikad sedeo pored pristaništa i jeo sladoled s Dejvidom. Bio je siguran da je to radio, mada je, kad je pokušao toga da se priseti, shvatio da sećanje nije baš nadohvat ruke. Mora da nastavi. Mora da pošalje pismo.

Službenici su se smejali uz pivo tokom pauze ispred *Old krik ina*, ali Harold ih je jedva primećivao. Dok je počinjao uspon prema For stritu, mislio je na majku koja je toliko obuzeta sinom da ne primećuje ništa drugo. Palo mu je na pamet da je Morin ta koja razgovara s Dejvidom i prenosi mu novosti. Morin je uvek bila ona koja je pisala Haroldovo ime („tata“), u pismima i dopisnicama. Morin je čak pronašla starački dom za njegovog oca. I nametnulo mu se pitanje – dok je pritiskao dugme na semaforu na pešačkom prelazu – da ako je ona, u stvari, bila Harold, ko je onda on?

Prošao je pored pošte ne zaustavljajući se.

2.

Harold, devojka sa benzinske pumpe i pitanje vere

Harold je bio blizu vrha For strita. Prošao je zatvoren *Vulvorts*, lošeg mesara („Tuče svoju ženu“, rekla je Morin), dobrog mesara („Žena ga je ostavila“), toranj sa satom, *Šembs*, kao i poslovnu zgradu *Saut hems gazete*, i sad je bio kod poslednjih prodavnica. Mišići na listovima zatezali su mu se pri svakom koraku. Iza njega, zaliv se na suncu presijavao kao lim; brodići su već bili samo bele mrlje. Zastao je kod turističke agencije, jer je želeo neprimećeno da se odmori, i pravio se da čita reklame za jeftina putovanja u izlogu. Bali, Napulj, Istanbul, Dubai. Njegova majka je tako sanjivo govorila o begu u zemlje gde ima tropskog drveća, i žena sa cvećem u kosi, tako da je kao dečak nagoniski sumnjao u svet koji nije poznavao. Nije bilo mnogo razlike kad se oženio Morin i kad su dobili Dejvida. Svake godine provodili su dve nedelje u istom odmaralištu u Istbornu. Udahnuvši nekoliko puta duboko da bi smirio pluća, Harold je nastavio na sever.

Prodavnice su se pretvorile u stambene zgrade, neke napravljene od ružičastosivog devonskog kamena, neke okrečene, druge prekrivene kamenim pločama, a za njima su sledili ćorsokaci

novih zgrada. Magnolije su počele da cvetaju; čipkaste bele zvezde na granama koje bez lišća izgledaju golo. Već je bio jedan sat; propustio je podnevno odnošenje pošte. Kupiće nešto za jelo da povrati snagu, a onda će otići do sledećeg poštanskog sandučeta. Posle čekanja da saobraćaj stane, Harold je prešao ulicu prema benzinskoj pumpi, gde su kuće prestajale i počinjala polja.

Neka mlada devojka za kasom je zevnula. Nosila je crvenu kecelju preko majice i pantalona, sa bedžom na kom je pisalo SREĆNA SAM DA VAM POMOGNEM. Kosa joj je u masnim pramenovima padala s obe strane glave tako da su joj uši izvirivale, a koža joj je bila pegava i bleđa, kao da je dugo boravila u zatvorenom prostoru. Nije znala na šta misli kad je pitao imaju li lagan obrok. Otvorila je usta i ostala tako, a on se plašio da bi tako mogla i da ostane. „Nešto za grickanje?“, rekao je. „Da prezalogajim?“

Zatreptala je. „Oh, mislite, hamburger.“ Otišla je do frižidera i pokazala mu kako da u mikrotalasnoj pećnici podgreje hamburger sa sirom.

„Zaboga“, rekao je Harold, dok su gledali kako se hamburger okreće u kutiji iza stakla. „Nisam imao pojma da na benzinskoj pumpi možeš da dobiješ pun obrok.“

Devojka je izvadila hamburger iz mikrotalasne pećnice i ponudila mu kesice s kečapom i roštiljskim sosom. „Kupujete li i gorivo?“, pitala je, polako brišući šake. Bile su male kao dečje.

„Ne, ne. Samo sam u prolazu. Šetam se, u stvari.“

„Oh“, kazala je.

„Krenuo sam da predam pismo za nekog koga sam davno poznavao. Nažalost, ima rak.“ Na njegov užas, shvatio je da je zastao pre izgovaranja te reči i utišao glas. Takođe je primetio da je prstima napravio oblik kuglice.

Devojka je klimnula glavom. „Moja tetka ima rak“, rekla je. „Mislim, svuda ga ima.“ Pogledom je prešla preko svih polica u

prodavnici, nagoveštavajući da ga čak ima i iza auto-mapa i voska za poliranje. „Čovek ipak mora pozitivno da razmišlja.“

Harold je prestao da jede hamburger i obrisao usta papirnom salvetom. „Pozitivno?“

„Morate da verujete. Tako ja mislim. Nije reč o medicini i tim stvarima. Morate da verujete da će se ta osoba oporaviti. Ima u ljudskom mozgu toliko toga nepoznatog. Ali, znate, ako verujete, sve je moguće.“

Harold je zapanjeno gledao u tu devojkicu. Nije znao kako se to dogodilo, ali ona kao da je stajala obasjana svetlošću, kao da se sunce pomerilo, a kosa i koža su joj zasijale blistavom jasnošću. Možda je suviše zurio, jer je slegnula ramenima i ugrizla se za donju usnu. „Da ne pričam gluposti?“

„Zaboga, ne. Uopšte ne. To je veoma zanimljivo. Nažalost, religija nije nešto čemu sam posvećivao mnogo pažnje.“

„Nisam ni mislila na religiju. Mislim, verovanje u ono što ne znaš i stremljenje prema tome. Verovanje može da promeni stvari.“ Zamotala je pramen kose oko prsta.

Harold je osetio kako nikad nije naišao na tako jednostavnu uverenost, i to u tako mladoj osobi; kod nje je to zvučalo logično. „I oporavila se, zar ne? Vaša tetka? Jer je verovala da može?“

Pramen kose je bio tako čvrsto umotan oko prsta da se pobojavao kako je zaglavljen. „Rekla je da joj je to dalo nadu kad je sve drugo nestalo...“

„Radi li iko ovde?“, povikao je neki muškarac u prugastom odelu, kod kase. Udarao je ključevima kola u tvrdu površinu, otkucavajući izgubljeno vreme.

Devojka se vratila do kase gde je prugasti napravio predstavu, gledajući na sat. Podigao je zglobovisoko i pokazao na sat. „Trebada budem u Egzeteru za pola sata.“

„Gorivo?“, pitala je devojkica, zauzimajući ponovo svoje mesto ispred cigareta i loto listića. Harold je ostavio novac za hamburger

na pult i krenuo prema izlazu. Vera? Zar to nije reč koju je upotrebila? Nije od onih koje često čuje, ali bila je čudna. Iako nije bio siguran šta je podrazumevala pod verom ili u šta je još moglo da se veruje, ta reč mu je odzvanjala u glavi s upornošću koja ga je izluđivala. U šezdeset petoj godini počeo je da predoseća poteškoće. Ukočenost zglobova; tupo odzvanjanje u ušima; oči koje su suzile od najmanjeg vetra; probadanje u grudima koje je delovalo zlokobno. Ali kakvo je to iznenadno osećanje od kojeg mu telo podrhtava od čiste energije? Skrenuo je prema putu A381 i ponovo obećao da će naredno poštansko sanduče biti poslednje.

Napuštao je Kingsbridž. Put se pretvorio u stazu, a na kraju je trotoar potpuno nestao. Iznad njega, grane su se spajale kao krov tunela, zamršene, s novim pupoljcima i oblačcima cveća. Nekoliko puta je morao naglo da siđe u glogovo žbunje kako bi izbegao kola u prolazu. Prolazili su usamljeni vozači, i pretpostavljao je da idu na posao, jer su im lica bila ukočena kao da im je neko istisnuo svu radost, a bilo je i majki s decom, a i one su izgledale umorno. Čak i stariji parovi, kao on i Morin, bili su ukočeni. Obuzeo ga je poriv da im maše. Ipak, nije. Dahtao je od napornog hodanja i nije želeo da diže uzbunu.

More se nalazilo iza; ispred njega prostirali su se brežuljci i plava naznaka Dartmura. A iza? Blekdaun hils, Menidps, Malverns, Penines, Jorkšir dejs, Čevioti i Bervik na Tvidu.

Ali ovde, tačno preko puta, nalazilo se poštansko sanduče, a malo iza njega telefonska govornica. Haroldovo putovanje je završeno.

Vukao je noge. Video ih je toliko mnogo da im nije znao ni broja, kao i dva poštanska kombija i nekog kurira na motoru. Mislio je o svim stvarima koje je propustio u životu. Mali osmesi. Ponuđena piva. Ljudi pored kojih je stalno prolazio, na parkingu pivare, ili na ulici, bez podizanja glave. Komšije čije nove adrese nikad nije čuvao. I još gore; sina koji nije razgovarao s njim i ženu

koju je izdao. Setio se svog oca u staračkom domu i majčinog kofera pored vrata. A sad je tu bila žena koja se pre dvadeset godina dokazala kao prijateljica. Je li sve tako bilo? Da je baš u trenutku kad je želeo nešto da uradi bilo prekasno? Da svi komadi života na kraju moraju da budu predati, kao da uistinu ništa ne znače? Svest o svojoj bespomoćnosti tako ga je pritislala da je osetio slabost. Nije bilo dovoljno poslati pismo. Mora da postoji način da nešto promeni. Posežući za mobilnim telefonom, shvatio je da mu je ostao kod kuće. Teturao se putem, lica punog bola.

Neki kombi je, uz škripu, zakočio, a onda prošao pored. „Glupi drkadžijo!“, vikao je vozač.

Jedva da ga je čuo. Jedva da je video i poštansko sanduče. Kvinino pismo bilo mu je u ruci pre nego što su se vrata telefonske govornice zatvorila za njim.

Pronašao je adresu i broj telefona, ali prsti su mu se toliko tresli da je jedva pritiskao dugmad da bi uneo broj kartice. Čekao je signal, a vazduh je bio miran i težak. Potočić znoja slivao mu se između lopatica.

Posle deset zvonjenja, konačno se začulo podizanje slušalice i glas s jakim naglaskom: „Starački dom *Sent Bernardin*. Dobar dan.“

„Želim da razgovaram s jednom pacijentkinjom, molim vas. Zove se Kvini Henesi.“

Usledila je pauza.

Dodao je: „Veoma je hitno. Moram da znam je li dobro.“

Žena je ispustila zvuk kao da duboko uzdiše. Harold se naježio. Kvini je mrtva; zakasnio je. Stavio je nadlanicu na usta.

Glas je rekao: „Nažalost, gospođa Henesi spava. Imate li neku poruku?“

Oblačići koji su bacali senke hitali su iznad tla. Svetlost je bila zamagljena iznad dalekih brežuljaka, ne od zore već zbog područja koje se prostiralo iza. Zamišljao je Kvini kako drema na